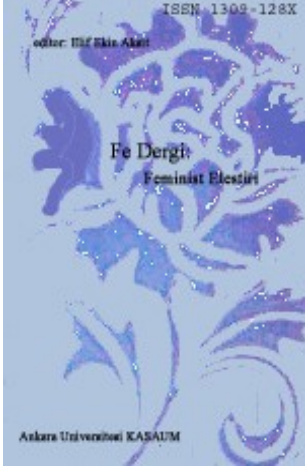

Yayımlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 9, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

"Kadınlık Yalnız Meyve Değildir": Kadınlar Dünyası Dergisi'nin Başyazılarında Kadın Kategorisinin İnşası
Özge Özdemir

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 7 Haziran 2017

Bu makaleyi alıntılanmak için: Özge Özdemir, ***"Kadınlık Yalnız Meyve Değildir": Kadınlar Dünyası Dergisi'nin Başyazılarında Kadın Kategorisinin İnşası*** *Fe Dergi* 9, no. 1 (2017), 113-120.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/17_9.html

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

“Kadınlık Yalnız Meyve Değildir”: Kadınlar Dünyası Dergisi'nin Başyazılarında Kadın Kategorisinin İnşası

Özge Özdemir*

Bu çalışma, II. Meşrutiyet döneminde kadın hakları taleplerini söze dökmek amacıyla yayınlanan Kadınlar Dünyası dergisinde kadın kimliğinin nasıl inşa edildiğine bakmaktadır. Bunun için Kadınlar Dünyası dergisinin günlük olarak çıkarılan ilk 100 sayısının Kadınlar Dünyası imzalı başyazıları incelenmiştir. Joan W. Scott'ın önerdiği yöntem ve çerçeve ile kadınların tarihini yazabilmek için öncelikle kadın kategorisinin tarihini yazmak gerekliliği bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu amaçla, Kadınlar Dünyası dergisi yazarlarının kendilerini ve kadınlıklarını tanımlarken hangi kavramlara ve pratiklere başvurduklarına bakmanın önemli olacağı düşünülerek bu araştırma hazırlanmıştır. Bu çalışmada, içerik analizi yöntemi kullanılarak Osmanlı feministlerinin ne tür hakları talep ettiklerine bakılmış, kendilerinden ve ötekileri olarak kurdukları gruplardan ne şekilde bahsettikleri ve hangi konular üzerine eğildikleri detaylıca incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Kadınlar Dünyası, Kadınlık, Dergi

“Womanhood is not Only a Fruit”: Construction of the Category of Woman in the Editorials of Kadınlar Dünyası Magazine

This study examines how woman's identity was constructed in the Kadınlar Dünyası magazine, which was published in order to speak for women's rights demands during the Constitutional Monarchy. To this end, the editorials of the first 100 daily issues of Kadınlar Dünyası Magazine have been examined. In order to write women's history with the method and framework proposed by Joan W. Scott, the necessity of writing the history of the women's category, in particular, has created the starting point of this study. For this purpose, this research was prepared with the thought that it would be important to look at what concepts and practices women's magazine authors used to describe themselves and their womanhood. In this study, the content analysis method was used to examine what kinds of rights the Ottoman feminists demanded, how they talked about themselves and those whom they construct as "other" and what subjects they covered.

Keywords: Ottoman, Kadınlar Dünyası, Womanhood, Magazine

Giriş

Osmanlı'da toplumsal dönüşümlerin yoğun biçimde yaşandığı Meşrutiyet dönemi, kadınların hak mücadelesi için dernekler ve dergiler aracılığıyla bir araya gelmesine zemin oluşturmuştur. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kadın hakları konusunda fikir söyleyen, mücadele eden dergi ve derneklerin sayısı artmıştır. 1886 yılından başlayarak Şükûfezar ve Hanımlara Mahsus Gazete; II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ise Demet, Mahasin, Kadın/Selanik, Kadın/İstanbul, Kadınlar Dünyası ve Kadınlık dergileri yayınlanmıştır. Kadınların seslerini duyurmak için açtıkları bir alan olan bu dergiler, bugün Osmanlı döneminde yaşamış ve toplumsal hayatta kadınların rollerinin değişmesine öncülük etmiş kadınların seslerini ilk elden dinlememize olanak vermektedir. Kurulan dernekler içerisinde adı en çok duyulmuş ve en çok faaliyet göstermiş olan Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin yayın organı olan Kadınlar Dünyası dergisi, döneminde kadınlarla ilgili taleplerini en çok gündemde tutan, en uzun süreli ve en çok ses getiren yayın olarak Osmanlı kadın hareketi tarihsel araştırmalarında önemli bir yer tutar. Osmanlı'da kadın haklarını müdafaa etmek ve kadınların taleplerini dile getirmek amacıyla kurulmuş dernek ve yayınları "Osmanlı Kadın Hareketi" olarak tanımlayan ve kitaplaştıran

* Ankara Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Öğrencisi

Serpil Çakır, Kadınlar Dünyası'nın "Osmanlı kadınının hakkını aramada, değişmesini istediği değerleri sorgulamada etkin bir role sahip" olduğunu söyler (Çakır 2013,5).

Amaç ve Yöntem

Kendileri hakkında söz söyleyen, kendilerini tanımlayan ve bu noktadan hak talep eden bir grubun kendilerine dair anlatılarına bakmak bu çalışmanın temel meselesi olacaktır. Çalışmanın temel amacı olmamakla birlikte, kendilik kurgularına bakma fikri kaçınılmaz olarak "öteki" anlatılarına bakmayı zorunlu kılar. Feminist bir kadın dergisinin kadın kategorisini ve kendilik anlatılarını nasıl kurduklarına ve hangi ötekilere karşı nasıl pozisyon aldıklarına bakmak kadın kategorisinin inşası hakkında fikir sahibi olmamızda önemli rol oynar. Kategorinin nasıl kurulduğuna bakmak önemlidir çünkü Joan W. Scott'ın da belirttiği gibi, "Kadınlar kategorisinin tarihi olmaksızın hiçbir kadınların tarihi tam olamayacaktır." (Scott 2013, 192). Kadınların tarihini yazabilmek için, söylemlerin peşinden gitmek, anlamlarını irdelemek gerekir. Scott'ın çizdiği çerçeveye söylem, "var olan gerçekliklere eklenen kelimeler değil, bu gerçekliklerin kendisinin inşası" (Scott 2013, 49) olarak okunmalıdır. Scott, "*Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*" isimli makalesinde "Anlam yoksa deneyim de yoktur, anlamlandırma süreçleri yoksa anlam da yoktur." (Scott 2013, 78) diye yazar. Kadınlar Dünyası dergisinde yazan kadınların söylemlerini analiz etmek, onları kendilik anlatıları üzerinden anlamlandırmaya çalışmak hem kadın kategorisinin kuruluşunu, hem de bugünkü konumlarımızı anlamlandırmaya ve güçlendirmeye yardım eder. Joan W. Scott, "Eğer toplumsal cinsiyete ve iktidara dair anlamlar karşılıklı olarak birbirini inşa ediyorsa, değişim nasıl sağlanabilir?" (Scott 2013, 94) sorusunu sorar. Ona göre, "Bizler bu sürecin tarihini ancak "erkek" in ve "kadın" in hem boş hem de kendi dışlarına taşan kategoriler olduğunu kabul edersek yazabiliriz. Boşturlar; çünkü nihai, aşkın anlamları yoktur. Kendi dışlarına taşarlar; çünkü sabitmiş gibi göründüklerinde bile kendi içlerinde alternatif, reddedilmiş veya baskı altına alınmış tanımlar barındırırlar." (Scott 2013, 95).

Bu çalışmada Joan W. Scott'ın gösterdiği izlek referans alınarak, içerik analizi üzerinden Kadınlar Dünyası yazarlarının kendilerini ve ötekilerini ne tür mekanizmalar ve söylemler üzerinden kurmuş olduklarına bakılacaktır. Bu bakış tarih-dışıymış gibi görünen cinsiyet, sınıf, din, etnisite gibi kategorilerin tarihselliğini ortaya koymak bakımından ve bu kategorilerin kaçınılmaz olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Joan W. Scott, "Tekil kökenleri aramak yerine, ayırlamayacak şekilde birbirine bağlanmış olan süreçleri kavramak zorundayız." (Scott 2013, 83) der. Bu bağlamda Kadınlar Dünyası dergisinde, derginin aynı isimle basılan yazılarında kendilik anlatılarının, yani aynı zamanda ötekilerinin –çoğunlukla erkeklerin, bazen de farklı din ve etnisiteden kadınların nasıl kurulduğuna bakmak, farklılıkların ve ortaklıkların izinden gitmek bu çalışmanın asıl konusu olacaktır. Çoğunlukla "İçtimai" başlığıyla çıkan bu yazıları hem Kadınlar Dünyası adına yazılıyor olması bakımından, hem farklı milletlerin kadın ve erkeklerine dair görüşlerini içermeleri bakımından, hem de amaç ve yöntemlerin sıklıkla yeniden vurgulandığı yerler olmaları bakımından önemli olduğu düşünülerek bu yazının konusu edildi.

Çalışmada kullanılacak olan içerik analizi yöntemi, tepkisiz araştırma kategorisi içinde sıralanmaktadır. Bunun nedeni, tepkisiz araştırmanın, çalışmadaki katılımcılar ya da birimlerin, kendileri hakkındaki bilgilerin bir çalışmada kullanıldığının farkında olmamalarıdır. İçerik analizi ise "yazılı belgelerde ya da diğer iletişim ortamlarında yer alan bilgileri ve sembolleri, yani içeriği inceleme tekniğidir. İçerik analizi bir araştırmacının büyük miktarda malzemenin içeriğindeki aksi halde fark edilmeden kalacak olan belirli özelliklerini keşfetmesine ve belgelemesine olanak verir." (Neuman 2006, 97).

İçerik analizi yöntemi kullanılarak, Kadınlar Dünyası dergisinin günlük olarak basılmış olan ilk 100 sayısındaki İçtimai yazıları¹, yazarların kendilerine ve ötekilerine dair yazdıkları üzerinden okunacak ve "öteki" kategorisinin değişkenliği, hangi durumlarda nasıl şekillendiği analiz edilecektir. Elbette bu analiz yalnızca dergilerdeki yazılar üzerinden yapılacak, ikincil kaynaklara başvurulmayacak, dolayısıyla analizde eksik kalan noktalar olacaktır. Yine de bu çalışmanın amacı Osmanlı'da feminist kadınların kendi öznelliklerini talepleri ve ötekileri üzerinden nasıl kurduklarını anlamak olduğundan, yalnızca Kadınlar Dünyası dergisine bakmak önemli veriler sunacaktır.

Kadınlar Dünyası Dergisinin Başyazıları

Kadınlar Dünyası'nın ilk sayısına genişçe bir yer ayırmak önemlidir çünkü ilk sayı derginin çıkış amacını açıklayan bir yapıya sahiptir. Bu giriş yazısı nelerin önemsendiğinin, hangi gruplara karşı nasıl mesafe alındığının bir dökümü olma niteliğinde görünüyor. Öncelikle dergi Avrupa-Amerikalı kadınların neler yaptıklarını, hangi eylemlerde bulduklarını ve hangi tartışmaları yürüttüklerini anlatarak açılıyor. Böyle bir girişle kimleri örnek aldıklarını ve nasıl bir yol izlemek istedikleri Avrupa ve Amerikalı kadınların yapıp ettikleri üzerinden anlatılıyor:

"Avrupa, Amerika kadınları mahiyet-i nisvana dair müteaddit kitaplar, risaleler neşrediyorlar. Hukuk-ı nisaya ait mühim mühim mebhaslar yürütüyorlar. Cemiyet-i medeniye içinde, muhit-i insaniyet dahilinde kadınların dahi bir mevki, bir hakk-ı hayatı olabileceğini anlatmak istiyorlar. Velhasıl kadınların erkeklerden cismen firkaları olduğu gibi hukuken dahi firkaları olup olamayacağını hal ve tayin gayretindedirler.

Biz Osmanlı kadınları, hem-sınıfımızın bu gayretine, açmış oldukları bu çığıra terbiye-i ictimaiyemiz, âdat ve âdatımız dairesinde girmek istiyoruz." (Kadınlar Dünyası 1913, 1).

Avrupa ve Amerikalı kadınların örnek alınacağı belirtildikten sonra, Osmanlı'da kadın haklarını müdafaa etmek üzere yazılar yazan erkeklere gönderme yapılıyor. Yazının bu bölümünde, kadın haklarının müdafaa için erkeklere ihtiyaç olmadığını –kendilerinin de tanımladığı gibi- incelikle belirttikten hemen sonra kendilerini hangi sıfatlarla tanımladıklarını da görmüş oluyoruz:

"Biz Osmanlı kadınları kendimize mahsus inceliğimiz, kendimize mahsus âdat ve â d a b ı m ı z vardır. Onu erkek muharrirler bir kadının anlayabileceği ruhla anlayamazlar, lütfen bizi kendimize bıraksınlar, hayallerine baziçe buyurmasınlar!... Biz kadınlar hukukumuzu kendimiz bizzat kendi ihtihatımızla müdafaa edebilir." (Kadınlar Dünyası 1913, 1).

İlk sayının giriş yazısı aynı zamanda hakların neden savunulmaya muhtaç olduğunu da açıklar niteliktedir. Buna göre kadınların zulüm görmesinin ve haklarından mahrum olmalarının nedeni erkeklerdir:

"Biz kadınlar milel-i kadime ve hazıra medeniyetleri arasında bambaşka mevki tutmuşuz. Erkekler bizi daima mahkûm, daima esir etmişlerdir. Erkekler yüzünden asırlarca hatta dünya dünya olalı çekmekte olduğumuz zulmün defini bugün biz erkeklerin mürüvvetinden istemeye tenezzül eder miyiz?" (Kadınlar Dünyası 1913, 1).

Kadınlar Dünyası yazarları, talebinde oldukları kadın hukukunu temin etmenin bir yolu olarak, dünyadaki diğer milletlerin hukuki durumlarını ortaya sermeyi düşünmüşlerdir. Bu fikirle, özellikle derginin ilk sayılarında, İsrail, Hindistan, Mısır, Yunan, İtalyan ve Arap kadınların toplumsal statüleri açısından durumlarını incelemişlerdir. Bu konular için genel olarak:

"Hukuk-ı nisvanı tayin ve temin maksadıyla yürütmekte olduğumuz silsile-i makalâtta bugüne kadar hayat ve hukuklarını tedkik edebildiğimiz milel-i kadime nisvam arasında, erkeklere enis-i can, refik-i ömr, şerik-i hayat olabilecek surette yaşatılmış bir kadın hayatına tesadüf edemediğimiz gibi hane nâzımı, idare nazın olabilecek hukuka sahip kadınlar dahi göremedik, Bu milletlerin âdat ve kavanini kadınları erkeklerin lezaizine hasr etmiş, kadınları güzel bir meyve halinde buldurmuştur." (Kadınlar Dünyası 1913, 5)

yorumunda bulunmuşlardır.

Avrupa kadınlarına göz atmak istediklerinde, Avrupalı milletlerin kadınları arasında "en meşhurları" olduğunu düşündükleri Yunan kadınlarıyla başlamak istemişlerdir. Yunan kadınlarının çeşitli bakımlardan diğer milletten kadınlardan farklı ele alındığı görülmüştür. Öncelikle Yunan kadınlarının durumu tek bir sayıya sığdırılmamış, İsparta, Atina, Korint kadınları olarak spesifikleştirilerek detaylıca ele alınmıştır. Ayrıca Yunan kadınları "kötü" özellikleriyle ele alınma hususunda da ayrıcalıklı bir yöne sahip olmuştur. Öyle ki, Osmanlı feministleri Yunan kadınlarını "aşüfte" olarak tanımlamışlardır. Yunan kadınlarının şöhretinin de "aşüfteliklerinden" geldiğini yazarlar:

"Yunan-ı kadim nisvanının şöhreti işte bu "aşüfte"lik kelimesinde temerküz eder. Biz, Yunan-ı kadimin bir devr-i şehvani yaşamış olduğunu beyan ile iktifa ederiz. Kadınlik âdabımıza bundan fazla izahat vermek yakışmaz." (Kadınlar Dünyası 1913, 7).

Yunan kadınlarına dair böyle bir anlatıda, Herkül Millas'ın Ulusçu yaklaşım olarak nitelendirdiği yaklaşımla benzerlikler görülmektedir. Millas'ın Ulusçu yaklaşım tasvirine göre:

"Ulusçu söylem özellikle Jön Türk hareketinden sonra Türk edebiyatında görülmeye başlanmıştır, günümüze dek süregelmiştir; "Bizim" ulus, "öteki uluslar" ve ulus kavramı dünyayı algılamak için temel birimdir; Bu anlayışta "öteki" bütünüyle olumsuz sergilenmekte ve temel düşman olarak görülmektedir; Genel olarak "bizim ulus" maddi ya da manevi bir tehlike içinde algılanmaktadır." (Millas 2000, 51).

Kadınlar Dünyası'nın Yunan kadınları anlatısında Yunanlılar aşüfte, şehvetperest gibi kötü nitelikli sıfatlarla tanımlanmış, onları hakkıyla anlatabilmek için terbiyelerinin müsaade etmeyeceği söylenmiş ve böylece Yunan kadınlarının tam karşısında konum alınmış, Yunan kadınlarının namusları yerilerek kendi namusları övülmüştür. Bu şekilde aynı anda olumsuz özelliklerin "öteki" kategorisine yüklenerek kendiliğe dair anlatının nasıl olumsuz öteki üzerinden şekillendiğinin bir örneğini görmüş oluruz.

Kadınların toplumsal konumlarını namus kavramı üzerinden anlatma yöntemi sıra İtalyan kadınlara geldiğinde de sürdürülür. Bu kez Yunan kadınlara dair anlatılardan farklı olarak İtalya'nın Samnit denen kısmında yaşayan kadınların son derece iffetli olduğu söylenir ve bu iffetin kaynağının erken yaşta evlendirilmeler olduğu söylenir. Böylece aynı zamanda evlilik de iffet için bir gereklilik olarak kurulmuş olur.

Sıra Arapları anlatmaya geldiğinde bu kez Arap kadınlardan değil Arap erkeklerden söz edildiğini görürüz. Bu durumun, üstü kapalı bir şekilde de olsa Arap kadınlarının edilgen pozisyonlarına işaret ettiği düşünülebilir. Bu kez karşılıklı Arap erkeklerini alan Kadınlar Dünyası yazarları, Arapların kızlarını diri diri toprağa gömmelerinden söz eder, İslam hukukunun yanlış uygulanmasını ise bu yanlışın sorumlusu olarak görür: "Evet, bugün âlem-i İslâm'da kadın hayat ve hukukunda görülen intizamsızlık, ahkâm-ı şer'iyeye lâyıkiyle erkeklerin riayet etmemesinden, kadınlar dahi hukuk ve hayatlarını daire-i meşruada talebi bilmemelerinden neşet etmektedir." (Kadınlar Dünyası 1913, 12). Görüldüğü gibi yalnızca erkeklerin İslam hukukunu yanlış uygulaması değil, kadınların hak talebinde bulunmaması da problem olarak kurulur.

On üçüncü sayıya gelindiğinde, Osmanlı'da yaşayan Hristiyanları kucaklayıcı bir tavır alındığı görülür. Osmanlı unsurlarını kaynaştırmanın önemli olduğu belirtilir ve aksi yöndeki düşüncelerin çağın dışında olduğu vurgulanır:

"Osmanlı Hristiyanları bu vatanın evlâdıdır. Bizim gibi vatan felâketlerinden, ıztıraplarından nasibedardır. Artık hiçbir işe yaramayan fikirleri defetmek asrında yaşıyoruz. Anasır ~i Osmaniye'yi daima birbirlerine ısındırmaya çalışalım. Bu sakım fikirde ısrar fenadır, muzurdur." (Kadınlar Dünyası 1913, 13).

Kadınlar Dünyası dergisinde, kendilik anlatılarına dair en önemli vurgulardan biri annelik konusuna olmuştur. 1. Sayıda bu konu "Esasen erkekleri yetiştiren, adam eden bizler değil miyiz?" diyerek vurgulanırken, 19. Sayıda, "Çalışmak Hakkımızdır" başlıklı İçtimai yazısında bu konudaki düşünce detaylandırılmıştır:

"Biz valideyiz, beşeriyetin anasıyız! Evlâtlarımızı terbiye ile mükellefiz. Evlâtlarımıza verebileceğimiz terbiye ilim üzerine bina edilmiş bir terbiye olursa semerat-ı hasene gösterebilir. Biz kadınlar, hayat-ı iktisadi, hayat-ı içtimai, hayat-ı muâşeretten behresiz olunca evlâtlarımızı hayatın dağdağası içine gözü kör, fikri boş olarak atmış oluruz ki zavallıları erkek olsunlar, kız olsunlar mübareze-i hayatın müdhîş sefaletleri içinde bırakmış oluruz." (Kadınlar Dünyası 1913, 19).

Kadınların toplumsal hayata katılabilmesinin bir yolu olarak çalışmak hususunda önemle durulmuş, birçok sayıda bu konuya genişçe yer verilmiştir. Osmanlı feministleri için çalışmak, kadınların toplumsal hayata katılması, böylece daha çok şey öğrenmesi, öğrendiklerini çocuklarına öğretebilmesi ve bu sayede toplumun refaha ulaşabilmesi anlamına gelmiştir. Özellikle annelik konusuna çokça vurgu yapılmıştır. Kadınların evlatlarını daha iyi yetiştirebilmelerinin ancak toplumsal hayata karışarak öğrenme ve öğrendiklerini çocuklarına aktarmak olduğu düşünülmüştür. Çalışma konusu bir hak olarak ele alınmış, kadınların toplumda bir yer edinebilmek için çalışmaya ihtiyaçlarının olduğunu altı çizilmiştir:

"Biz Osmanlı kadınları her şeyden evvel insanız. İnsaniyetin dahi sair kadınlar gibi validesiyiz. Cemiyat-ı beşeriye arasında kadınlığın mühim bir mevki-i ictimaisi olduğu gibi bizim de bir mevki-i mahsus-ı ictimaimiz olmalıdır, görünmelidir. Bu hakkımızdır, inkar edilemez, edilmemelidir." (Kadınlar Dünyası 1913, 26).

Yine başka bir sayıda, kadınların çalışmasının tüm topluma sağlayacağı katkı "Lüzum-ı İttihad Teşrik-i Mesai" yazısında şu sözlerle aktarılmıştır:

"Biz erkeklerimizle beraber âdab-ı milliyemiz dairesinde teşrik-i mesai edebilmiş, o n l a r ı n kazandıkları gibi biz de ticaret edebilmiş olsa idik, velhasıl birbirimize bâr olamayacak surette çalışmak bilip de Öylece teşrik-i hayat edebilmiş olsa idik tabiidir ki müteakıl bir hürmet devam ederdi, evlerimizde bir intizam görüldü. Evlatlarımız güzel terbiye edilir, ataletten doğan dedikodulara dahi meydan bulunmaz, hele lüzumsuz kavgalara, imtizaçsızlığa hiç de mahal kalmazdı, Teşkil-i aileden beklenen saadet tecelli eder, görünür idi." (Kadınlar Dünyası 1913, 29).

Çalışma konusunda ne kadar istekli ve kararlı olduklarının en iyi örneği telefon memureliğinde çalışma hakkını kazanmayı başaran kadınlar olmuştur. Telefon şirketi kadın memur istihdam edeceğini açıkladıktan sonra Kadınlar Dünyası okurlarını bu işte çalışmak için teşvik etmiştir. İş için başvuruda bulunan Müslüman kadınların Fransızca ve Rumca bilmemeleri bahanesiyle işe alınmamaları üzerine dergide konuyla ilgili yazılar çıkmış, kamuoyu oluşturulmuş ve böylelikle yedi kadının telefon memuresi olarak işe başlamaları sağlanmıştır.

Kadınların erkeklerin gözünde nasıl görüldüğü farklı sayılarda benzer biçimlerde aktarılmıştır. Birinci sayıda "Biz zavallı kadınlar, erkekler nazarında daima bir meyve, bir meta halindeyiz." denirken, 38. sayının İctimai yazısı "Erkekler! Kadınlık Yalnız Meyve Değildir!" başlığıyla basılmıştır. 22. sayıda "Hakkımızı Arayalım" başlıklı yazıda yine kadınların meta olmadığına vurgu yapılırken kadın ve erkeklerin birbirine eşit olduğu da söylenir: "Kadın esir değildir. Bir süs, bir bebek hiç değildir. Kadın beşeriyetin validesi, insaniyetin mürebbisidir. Erkek kadın mesai-i hayatta müsterektir, birbirinin muavini." (Kadınlar Dünyası 1913, 22).

Kadınların yalnızca erkeklerle eşit olduğu değil, diğer milletlerin kadınlarıyla da eşit düzeyde olduğu söylenir:

"Biz Osmanlı kadınları başka milletlerin kadınlarından gayri bir hilkatte yaratılmadık. Başka milletlerin kadınlığında görünen istidat ve kabiliyet şübhesisiz bizde de vardır. A n c a k t a r z - ı terbiyemizde, suret-i maaş ve hayatımızda bir inkılâb-ı hayra muhtacız. Bunu her akl-ı selim olan tasdik eder zannındayız." (Kadınlar Dünyası 1913, 38).

Buna göre, Osmanlı kadınlarının da diğer milletlerin kadınlarıyla aynı becerilere sahip olduğu söylenirken, yine de bir takım inkılâplara ihtiyaç olduğu belirtilmektedir.

40. sayıya gelindiğinde içtimai yazısı "Kadınlar da Hürdür, İnsandır" başlığıyla, kadınların meta olmadığını yeniden vurgularken, aynı zamanda Osmanlı kadınlarının hürriyete uzak olduğunu belirtir ve Osmanlı kadınlarının hür olabilmesi için kadınların hukukunun tasdik edilmesi gerektiğini söyler. Bunun için Süfrajat hareketi örnek gösterilir:

"Hürriyet, bu kelime kadınlığa, hele Osmanlı kadınlığına bütün bütün yabancıdır. Nisvanın hukuku, hukuk-ı umumiye-i rical derecesinde tasdik edilmedikçe kadınlık âlemi ne hürriyetten ne de âdemiyyetten bir şey anlayamayacaktır. Daima esir, daima âtil, daima meyve olarak kalacaktır. Sıfırajatların yeniden başlayan faaliyetine bakınca kadınlık hayatında kariben büyük bir tebeddül görülecek, kadınlar da tam manâsıyla hür, tam manâsıyla insan olacaklar, erkekler derecesinde onlar da hukuk sahibi bulunacaklardır." (Kadınlar Dünyası 1913, 40).

Kadınların erkeklerle eşit olduğuna yalnızca haklar bağlamında değil karakter bağlamında da dikkat çekilir. Osmanlı kadınlarının da erkekler gibi tembel, atıl ve harekete geçme anlamında kusurlu olduğu söylenir. Kadınların harekete geçmesi için bir uyarı niteliğinde olan bu tenkit, erkeklerin harekete geçmesinin kadınlardan örnek almalarıyla mümkün olduğunu söyler ve bu yüzden kadınların kendilerini ıslah etmeleri gerektiği belirtilir. Başka bir sayının içtimai yazısında bu atılığın sebebi kadınların cahil bırakılmışlığıyla açıklanır:

"Biz Osmanlı kadınları bugüne kadar atalet içinde yaşıyor, daima erkeklerimizin mesaisi ile geçiniyor, erkeksiz kaldığımız anda da sefalet ve zarurete kurban oluyor idik, Çünkü cahil idik, çünkü âtil idik, çünkü iş bilmiyor, kendimizi kendi mesaimizle yaşatamıyor idik. Artık aklımızı başımıza alalım, birbirimize el vererek bir teavün-i umumi ile işçilik hayatını ihya ederek, maarif hayatım ihya ederek hem tenevvür hem de bizi daima tehdit etmekte olan sefalet ve zarureten kurtulalım." (Kadınlar Dünyası 1913, 61).

Bu yüzden kadınların eğitim alanında ıslah edilmeleri, çalışma hayatına katılmaları ve bunun gerçekleşebilmesinin bir koşulu olarak da giysilerin ıslahının gerekli olduğu söylenir. Osmanlı Müslüman kadınlarının mevcut kıyafetlerini bostan korkuluğuna benzetilir ve işlerin yürüyebilmesi için böyle bir kıyafetin büyük bir engel teşkil ettiği belirtilir. Kadınların çalışma yaşamasına katılması bu bağlamda aynı anda hem bir gereklilik olarak sunulurken, hem de kadınların erkeklere eşitliği ve dolayısıyla işleri yapabilirliği vurgulanır:

"Biz Osmanlı kadınlarının hayat-ı içtimaimize, âdat-ı mahsusamıza göre erkeklerimiz ile teşrik-i mesai edebilmeliğimiz için evvelâ kıyafet-i hâriciyemizin ıslahı lâzımdır. Bostan korkuluğuna benzeyen umacı kıyafetimizin iş görebilmeye salih bir hale ifrağına çalışmalıyız. Görüyoruz ki Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti bu mühimmeyi nazar-ı itibara almıştır. Her millet bir şirket-i medeniyedir. Bütün azası efradı o şirketin ikbal ve idbarına alâkadardır. Nef ve zararda dahi hissedardır. Kadınlığı bundan hariç tutmakta insaf yoktur. Zira milletlerin uğradıkları masaipten kadınlık müteessir olmayarak kalamamıştır. O da erkekler gibi aynı tesirat altında kalmış, ezilmiştir. Esasen erkek nasıl çalışır ise kadın da çalışabilir, erkek nasıl düşünebilirse kadın da düşünebilir. Erkek nasıl tahakküm ediyorsa kadın da tahakküm edebilir. Tefavüt-i efal ve a'mal kadında olsun erkekte olsun fitrata, tahsile, terbiyeye göre tehaluf eder." (Kadınlar Dünyası 1913, 65).

"Kadınlık Uyanmıştır" başlıklı bu yazı, başka diğer yazılarda da olduğu gibi Avrupa kadınları örnek gösterilerek sonlandırılır. Avrupa kadınları, Kadınlar Dünyası'nın ilk sayısında Amerikalı kadınlarla birlikte anılırken de olduğu gibi, mücadele etmiş ve bir takım kazanımlar elde etmiş ilerici kadınlar olarak kodlanır, örnek gösterilir ve onlara benzemeye çalışılacağı söylenir. Kadınlar Dünyası yazarlarının bu konudaki tutumları, Herkül Millas'ın "Osmanlıcı Yaklaşım" olarak tanımladığı yaklaşımla paralellik göstermektedir. Bu yaklaşıma göre:

"Gayrimüslim tebaa ve batılı Hristiyan uluslar "farklı" bir kimlik olarak görülmüş ancak keskin bir "öteki", düşman olarak algılanmamıştır. Batı genel olarak olumlu resmedilir: Batı ileridir, batılılar olumlu kimselerdir. Gayrimüslümlerin ve Rum'ların yaşadıkları Beyoğlu semti bu yazarların yapıtlarında, ulusçu yazarlardan farklı olarak hoşdur. Geleneksel Osmanlı toplumu ve özellikle kadının konumu sık sık eleştirilir. Din pek gündeme gelmez." (Millas 2000, 19).

Kadınlar Dünyası'nın diğer sayılarında örnek olarak gösterilen Avrupalı kadınlar anlatısı bu yaklaşımı doğrular niteliktedir. Örneğin 28.sayının içtimai yazısında Avrupalı gazetecilerin açık anlatımı övülür: "Bugün

bizden pek yüksek olduklarını inkâr edemeyeceğimiz Avrupa muharrirlerine bakalım. Ne kadar sade, açık ifadelerle meramlarını, maksatlarını ahaliye anlatıyorlar." (Kadınlar Dünyası 1913, 28).

"Hukukumuzu Arayalım" başlıklı İçtimai yazısında, erkeklerle kadınların bu kez yanlış fikirlerin tesiri altında olmak bakımından eşitliği vurgulanırken, Avrupalı anlatısına önceki yaklaşıma tezat oluşturacak yeni bir soluk getirilmektedir. Bu kez cahillikten kurtulmanın yolu olarak milli bir duruş geliştirmek önerilirken, Batının tesiri altında kalmış olmak kabul edilir ve bundan dert yanılır:

"Biz, kadın, erkek hepimiz yanlış fikirlerin, garip itikadın zebun-ı itisafiyız. Hayatımızda, hayat-ı şahsiyemizde, hayat-ı ailemizde, hayat-ı millimizde esaslı bir düstur yok, efkâr-ı batıluya esir ve kurbanız. Biraz daha ileri vararak hakikati olanca üryanlığıyla söylemek lâzım gelirse yaşayışımız, bugün hayat-ı medeni denilen yaşamaktan pek başka ve ayrıdır. Başımıza yüklenmiş olduğumuz bu kara cehaleti bilâ-iştikâ taşıdıkça hiçbir mevki-i içtimaiye sahip olamayacağımız gibi kaniiz ki bugünkü hal ve vaziyet-i ictimaiyemiz devam edemez. Artık uyanalım, bugünkü sükûn ve lâkaydiyi terk edelim, hayat-ı mesaiye atılarak mevki-i içtimaimizi tanzim edelim. Bunu kadın ve erkek, umuma söylüyoruz. Yalnız bir tarafın mesaisi hiçtir, erkeklerimizin de bize karşı bigâne, lâkayt durmamaları, hukukumuzda riayet etmeleri lâzımdır." (Kadınlar Dünyası 1913, 79).

86. sayıya gelindiğinde, Avrupa ve Amerikalı kadınlar ve kadın-erkek eşitliği anlatılarından başka milletlerin Müslüman kadınlarıyla olan eşitlik anlatılarına geçilir. Başka kültürlerden değilse bile diğer Müslüman milletlerden feyz alınması gerektiği söylenerek, onların eğitim konusundaki ileri konularına vurgu yapılır. Yine bu yazıda, önceki yazılardan farklı olarak eğitimdeki eksikliğin sorumlusu olarak erkekler değil hükümet gösterilir. Hükümet kadrolarının tamamının erkeklerden oluştuğu göz önüne alındığında yine sorumlunun erkekler olduğu söylenebilir ama yine de bu söylemsel farklılığı bir paradigma kayması olarak okumak mümkündür.

Sonuç

Bu çalışmada, Osmanlı kadınlarının hak mücadelesi bağlamında önemli bir rol oynayan Kadınlar Dünyası dergisinin günlük olarak basılan ilk yüz sayısının başyazıları incelenmiştir. Scott'ın kurduğu çerçevede kadın tarihini yazabilmek ve bugünü anlamlandırmanın bir yolu olarak kurabilmek için önemsenen kadın kategorisinin tarihine ve nasıl kurulduğuna bakmak bu yazının temel derdi olmuştur. Derginin editöryal yazıları olan İçtimai yazılarında yazarların "Biz kadınlar", "Biz Osmanlı kadınları" ya da yalnızca "Biz" derken neleri işaret ettiklerine bakmak, kendilerini hangi sıfatlarla tanımladıklarını, hangi kavramları olumlayıp hangi özellikleri karşılına aldıklarını görmek Osmanlı'da feminist bir dergi çıkaran kadınları anlamamızda önemli bir rol oynar.

Osmanlı feministlerinin kendilerini hangi kavramlar üzerinden kurduklarının anlaşılması aynı zamanda kimleri ötekileri olarak konumlandıklarını da görmemizi sağlar ya da gerektirir. Bu "ötekiler" kimi zaman aynı toplumda yaşadıkları erkekler, kimi zaman aynı coğrafyada yaşadıkları Yunan kadınlar olurken, bazı zamanlarda da özenilen, erişilmek istenen Avrupalı ve Amerikalı kadınlar olmuştur. Bu yazının çerçevesi için aynı tarihsel dönemde Türk romanlarındaki ötekiyi inceleyen Herkül Millas'ın yaklaşımı yol açıcı olmuştur.

Osmanlı feministlerinin kendilerini hangi bağlamlarda kurdukları değişkenlik göstermektedir. Kimi zaman eğitim seviyesi/iş yaşamı/giyim kuşam gibi toplumsal meselelerde Avrupalı/Amerikalı kadınların gerisinde, onlara yetişmeye çalışan kadınlar olarak konumlanırken, kimi zaman yetenek ve beceri anlamında onlarla eşitlik vurgulanır. Beceri anlamında eşitlik erkeklerle olan kıyaslarda da en belirleyici özelliklerden biridir. Kadınların buna rağmen eğitim ve çalışma yaşamına katılma gibi haklardan mahrum bırakılması haksızlık olarak nitelendirilir ve bu sorunların çözülmesi için verilmesi gereken mücadelede de kadınların ve erkeklerin eşit derecede sorumlu olduğu söylenir. Kadınların kendilerini kurdukları en önemli çerçevelerden biri olan annelik, oldukça sık vurgulanır ve toplumun gelişmesi için annelerin önemi, annelerin daha iyi olabilmesi için de kadınların alması gereken eğitim ve çalışma yaşamına katılmaları gereği vurgulanır. Hak taleplerinde en göze çarpan özellik ise talep ettikleri eğitim, çalışma, giyim-kuşamda değişik gibi taleplerin tamamını birbirlerine bağlı olarak sunmaları, biri olmadan bir diğerinin yetersiz kalacağını belirtmesidir.

¹Serpil Çakır, Kadınlar Dünyası imzalı başmakalenin derginin sahibesi Ulviye Mevlan tarafından yazılmış olabileceğini belirtmekte ve bunu Ulviye Mevlan'ın 166. sayıdan sonra kendi imzasıyla yazdığı "Düşünüyorum" başlıklı yazılardaki üslup benzerliğine dayandırmaktadır (Çakır 2013, 140).

Kaynakça

Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketi* (İstanbul: Metis Yayınları, 2013).

Kadınlar Dünyası, "Hukuk-ı Nisvan: Mukaddime," 1, Nisan 4, 1913.

Kadınlar Dünyası, "Hukuk-ı Nisvan -5-" 5, Nisan 8, 1913

Kadınlar Dünyası, "Hukuk-ı Nisvan -7-" 7, Nisan 10, 1913

Kadınlar Dünyası, "Hukuk-ı Nisvan -12-" 12, Nisan 15, 1913

Kadınlar Dünyası, "Vesait-i Tenevvür" 16, Nisan 16, 1913

Kadınlar Dünyası, "Çalışmak Hakkımızdır" 19, Nisan 22, 1913

Kadınlar Dünyası, "Hakkımızı Arayalım" 22, Nisan 25, 1913

Kadınlar Dünyası, "İzahat Bekleriz, Tardiye İsteriz" 26, Nisan 29, 1913

Kadınlar Dünyası, "Çalışmak Hakkımızdır" 19, Nisan 22, 1913

Kadınlar Dünyası, "Açık Yazalım" 28, Mayıs 1, 1913

Kadınlar Dünyası, "Lüzum-ı İttihad Teşrik-i Mesai" 29, Mayıs 2, 1913

Kadınlar Dünyası, "Erkekler! Kadınlık Yalnız Meyve Değildir!" 38, Mayıs 11, 1913

Kadınlar Dünyası, "Kadınlar da Hürdür, İnsandır" 40, Mayıs 13, 1913

Kadınlar Dünyası, "Elele Verelim" 61, Haziran 3, 1913

Kadınlar Dünyası, "Kadınlık Uyanmıştır" 65, Haziran 7, 1913

Kadınlar Dünyası, "Lüzum-ı İttihad Teşrik-i Mesai" 29, Mayıs 2, 1913

Kadınlar Dünyası, "Hukukumuzu Arayalım" 79, Haziran 21, 1913

Kadınlar Dünyası, "Mille ve Hükümete Bir Hitabe: Hak İstiyoruz" 86, Haziran 28, 1913

Millas, Herkül. *Türk Romanı ve "Öteki": Ulusal Kimlikte Yunan İmajı* (İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2000).

Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, I ve II* (İstanbul: Yayınodası, 2006).

Scott, Joan W. *Feminist Tarihin Peşinde* (İstanbul: bgst Yayınları, 2013).